

مقاله پژوهشی

راهبردهای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در ایران

شهره سلطانی^{۱*} و مجتبی پالوج^۲

تاریخ پذیرش: ۲۶ مهر ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۲۷ تیر ۱۴۰۰

چکیده

به دلیل توجه کمتر به ظرایف و پیچیدگی‌های موضوع مشارکت، مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه اغلب به صورت یک شعار باقی می‌ماند. لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی راهبردهای مناسب برای تحقق مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه از دیدگاه صاحب‌نظران انجام شد. به منظور دستیابی به این هدف، با استفاده از چارچوب مؤسسه بین‌المللی غذا (IFPRI)، راهبردها و راهکارهای مشارکت زنان در سه مرحله دسترسی به پروژه، منفعت‌یابی و توانمندی احصا شد. در این پژوهش که در سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ انجام گرفت، به دلیل محدودیت‌های ایجاد شده در نتیجه شیوع بیماری کرونا، از روش پیمایش اینترنتی استفاده شد. جامعه آماری (۷۱ نفر) از بین اعضای انجمن علمی ترویج و آموزش کشاورزی به صورت تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه بود که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22، انجام گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که شش دسته عمده راهبرد برای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه شامل برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان، برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی، برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات، تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی، دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد و در نهایت ارتقای سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها می‌باشد. اولویت‌بندی راهکارهای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه در مراحل سه‌گانه مذکور تفاوت دارد. راهبردی که در هر سه مرحله اولویت بالا دارد، تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی می‌باشد.

کلمات کلیدی: مشارکت، زنان روستایی، پروژه‌های توسعه روستایی

۱- استادیار مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

۲- استادیار و قائم مقام رئیس مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

*-نویسنده مسئول: (Soltani.shohreh@gmail.com)

مقدمه

هرچند که در مراکز و مراجع رسمی، اطلاعات مدون و مشخصی از فعالیت‌های اقتصادی زنان به‌ویژه در مناطق روستایی وجود ندارد، ولیکن فعالیت‌های گسترده و ارزشمند زنان روستایی در بهبود وضعیت اقتصادی و معیشت خانوار بر کسی پوشیده نیست (محسنی‌تبریزی و همکاران، ۱۳۹۹). زنان سرمایه‌های انسانی هر جامعه بوده و تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم بر شاخص‌های توسعه دارند. آن‌ها در شاخص‌های مربوط به جمعیت، بهداشت و مانند آن نقش کلیدی ایفا می‌کنند و اصولاً دستیابی به اهداف این شاخص‌ها بدون اولویت دادن به زنان غیر ممکن است. تأثیرات غیر مستقیم زنان بر توسعه شامل افزایش یا کاهش عددی شاخص‌های توسعه مانند آموزش، دسترسی به آب آشامیدنی، اشتغال و غیره می‌باشد (غفاری و ترکی هرچگانی، ۱۳۹۰). بر این اساس، مشارکت زنان یک امر اختیاری نیست بلکه یکی از پایه‌های دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد که بایستی حسب ضرورت و حتماً محقق گردد. از این رو مشارکت زنان را می‌توان به عنوان عامل اصلی در موفقیت برنامه‌ها به شمار آورد. آن‌ها باید احساس کنند که برنامه متعلق به آن‌هاست (خسروی پور و فروشانی، ۱۳۹۰).

زنان روستایی به عنوان نیمی از جمعیت روستایی یکی از گروه‌های بهره‌بردار و مخاطب پروژه‌های توسعه‌ای هستند. تحقیقات در مورد اهمیت و آثار مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه، نتایج بسیار مثبت و درخشانی را در ایران نشان می‌دهند. به طور مثال یاری و همکاران (۱۳۹۳) ثابت کردند که گروه‌های زنان در اجرای پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در منطقه حسین آباد غیناب در استان خراسان جنوبی، توانسته‌اند در حل مشکلات روستا و رسیدن به توسعه نقش زیادی داشته باشند. آن‌ها در مقایسه با گروه‌های مردان، آموزش مهارتی بیشتری را دریافت

کرده و وام‌های بیشتری اخذ کردند. وام‌های زنان معمولاً کوچک بوده و با همین وام‌های خرد توانسته بودند کسب و کار خود را آغاز کنند. نتایج این تحقیق نشان داد که موفقیت زنان در ایجاد شغل بیشتر از مردان بوده و توانسته‌اند تنوع درآمدی ایجاد کنند. همچنین قربانی و همکاران (۱۳۹۵) به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی و به تبع آن سرعت گردش پیوندهای اعتماد و مشارکت پیش از اجرای پروژه صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی بزیجان در حد متوسط بوده و این سطح از سرمایه اجتماعی به تشکیل گروه صندوق‌های اعتباری کمک کرده- است. به علاوه، پس از تشکیل صندوق، سرمایه اجتماعی به مراتب افزایش یافته‌است. نتایج پژوهش عالی زاده و بهرامی (۱۳۹۵) در دو روستای استان گلستان نشان داد که زنان در این روستاها پس از سپری کردن مراحل توانمندسازی و با ایجاد گروه، توسعه مشارکت اجتماعی، افزودن ظرفیت عاملیت تغییر، تولید صنایع دستی، ایجاد صندوق‌های خرد روستایی و تغییر الگوی کشت توانسته‌اند نقش مهمی در کاهش فقر و بیکاری و بازگشت مردان به روستا ایفا کنند.

این موارد، تنها نمونه‌های مکتوب هستند. افرادی که به طور عملی در زمینه توسعه روستایی و کشاورزی کار می‌کنند، به خوبی از سایر آثار و پیامدهای مثبت مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه ای اطلاع دارند. نظر به اهمیت مشارکت زنان در فعالیت‌های توسعه کشاورزی و روستایی که نمونه‌هایی از آن ذکر شد، لازم است عوامل اثرگذار بر این موضوع که موجب ارتقای مشارکت زنان روستایی می‌شوند، بررسی گردند. در فرآیند انجام این پژوهش ابتدا نتایج مطالعات قبلی بررسی شد و بر اساس یافته‌های حاصل و با توجه به هدف و روش علمی، تحقیق میدانی صورت گرفت. خلاصه‌ای از نتایج بررسی پیشینه پژوهش در ادامه می‌آید.

مشارکت و افزایش مهارت، بر فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی در حد زیادی اثرگذار بوده‌است.

در تحقیقات خارجی نیز مشارکت زنان در توسعه و مدیریت امور روستایی نشان‌دهنده اهمیت نقش زنان می‌باشد. به طور مثال تحقیق انیوا^۱ (۲۰۱۱) در نیجریه نشان داد عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در برنامه‌های توسعه شامل سن، سطح تحصیلات، سابقه، شغل، اندازه خانوار و پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد می‌باشد و همچنین، عضویت در سازمان‌های اجتماعی و طرز تلقی مذهبی افراد دارای ارتباط معنی‌دار با مشارکت آن‌ها در برنامه‌های توسعه بوده‌است. تحقیق بیریکتیو همکاران^۲ (۲۰۱۴) نشان داد که موانع مشارکت زنان در مدیریت در کشور اتیوپی عبارتند از متغیرهای شکاف آموزشی، نبود تشکل، وجهه نظر اجتماعی-فرهنگی موجود، سلطه و حاکمیت مردان و عدم دسترسی به اطلاعات. نتیجه پژوهش جیسا و همکاران^۳ (۲۰۱۵) نشان داد که موانع مشارکت زنان روستایی در مدیریت روستا عبارتند از متغیرهای فقدان انگیزه در خانواده، جامعه، دولت و سازمان‌ها، فقدان شبکه اجتماعی، سطح پایین آموزش و کیفیت پایین آموزش حرفه‌ای، فقدان تجربه، نوع نقش، تعهدات خانوادگی، اعتماد اجتماعی، فرآیند اجتماعی شدن، ارزش‌ها، عقاید و برخی هنجارهای اجتماعی. مطالعه کنگلو و بمگس^۴ (۲۰۰۲) در کشور آفریقای جنوبی نشان داد که موانع مشارکت زنان روستایی در فرآیند توسعه عبارتند از سیاست‌های توسعه‌ای دولت، آموزش و ارزش‌های فرهنگی. بیسوادی زنان، انزوا و بی‌انگیزگی آن‌ها. دران-دیاز^۵ و همکاران او (۲۰۲۰) به بررسی موضوع مشارکت زنان در توسعه اجتماعی در یکی از جوامع محلی مکزیک پرداختند. نتیجه بررسی آن‌ها نشان داد که

نتایج مطالعه موحدی و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد که با تشکیل و توسعه تعاونی‌های اعتباری خرد، آگاهی اجتماعی، استقلال فکری، اعتماد به نفس، قدرت پس‌انداز و احساس پیشرفت در زنان روستایی افزایش یافته و نتیجه این تحولات افزایش مشارکت اجتماعی است. نتیجه تحقیقات قادرزاده و یوسفوند (۱۳۹۱) نشان داد که عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در مشارکت مدنی زنان به ترتیب اهمیت عبارتند از میزان منابع در دسترس زنان، گستره روابط اجتماعی، اثربخشی اجتماعی، وضع تاهل و سن. این متغیرها، در مجموع ۵۴ درصد از تغییرات مشارکت مدنی زنان را تبیین می‌کنند. تحقیق نیکخواه و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی شامل حمایت سازمانی، ارزش‌ها و هنجارهای سنتی و میزان درآمد است. همچنین حمایت سازمان‌هایی مانند شورا، دهیاری و غیره تأثیر مثبتی بر مشارکت زنان دارد و ارزش‌ها و هنجارهای سنتی، مانع جدی بر سر راه مشارکت زنان است. بررسی صادقو و همکاران (۱۳۹۹) در مورد مشارکت‌پذیری زنان روستایی نشان داده‌است که زنان روستایی در زمینه تولید و ارتقای وضعیت اقتصادی روستا نقش زیادی دارند و به منظور افزایش مشارکت اجتماعی زنان، تقویت اعتماد به نفس زنان، رسانه‌ها، آموزش، افزایش آگاهی زنان روستایی در مورد ارزش‌های ذاتی و توانایی‌های آنان، بالابردن سواد، تشکیل گروه‌های زنان، تغییر برخی قوانین و سیاست‌ها پیشنهاد شده‌است.

در مورد نقش رسانه‌ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات در ارتقای مشارکت زنان روستایی در توسعه نیز تحقیقات زیادی انجام شده‌است. به طور مثال تحقیق آرمن و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد که توسعه ICT موجب افزایش نرخ مشارکت زنان در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی مانند مشارکت در تصمیم‌گیری‌های کلان روستا و در بازار کار می‌شود. همچنین تحقیق حدادیا و فانی (۱۳۹۱) نشان داد که استفاده از ICT با افزایش اطلاعات و آگاهی، ارتقای نحوه نگرش به زندگی، تقویت روحیه

1- Anyoha
2- Birikti
3- Jebessa
4- Kongolo
5- Durán-Díaz

علیرغم وجود چارچوب نهادی و قانونی حساب شده، اجرای ضعیف سیاستها موجب غفلت از اجتماعات بومی شده است. مکانیسم‌هایی مانند توریسم فرهنگی و برنامه‌های مفصل مدیریت زمین، طرح‌های ظرفیت‌سازی و انجمن‌های زنان اثرات مثبت در توانمندی و مشارکت آن‌ها در توسعه اجتماع داشته است. محققان به این نتیجه رسیده‌اند که انجمن‌های بومی زنان یک ابزار مفید برای توانمندسازی زنان، تقویت مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری و تضمین امنیت بهره‌برداری آن‌ها از زمین می‌باشد. تحقیق دس^۱ (۲۰۱۴) در رابطه با مشارکت زنان در اداره سطح آب در روستا و شهر هند نشان داد همبستگی زنان، پشتیبانی نهادی و زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در مدیریت آب هستند.

سایر مطالعات نیز نتایج مشابهی را نشان دادند که برای جلوگیری از اطاله کلام از ذکر آن‌ها اجتناب می‌گردد. خلاصه عوامل پیش‌برنده مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های توسعه-ای عبارتند از سطح تحصیلات و آموزش، دسترسی به رسانه‌ها و ICT، موقعیت و تجارب شغلی، درآمد، سطح آگاهی و دسترسی به اطلاعات و در نهایت تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی (مورد تایید در یافته‌های تحقیقات آرمن و همکاران (۱۳۹۴)، حدادینیا و فانی (۱۳۹۱)، نیکخواه و همکاران (۱۳۹۹)، یاری و همکاران (۱۳۹۳)، صادقلو و همکاران (۱۳۹۹)، غفاری و ترکی (۱۳۹۰)، جیسا و همکاران (۲۰۱۵)، بریکیتی و همکاران (۲۰۱۴)، آنیوا (۲۰۱۱)، قربانی و همکاران (۱۳۹۵)، عالی‌زاده و بهرامی (۱۳۹۵)؛ موحدی و همکاران (۱۳۹۸)). بعلاوه، انگیزه‌های زنان برای ورود به اجتماع مانند علاقه به آشنایی با افراد جدید و مشارکت در فعالیتهای اجتماعی، احساس پیشرفت می‌تواند عاملی برای تسهیل مشارکت بیشتر آنان در فعالیتهای توسعه‌ای باشد (علی بیگی و همکاران (۱۳۹۱)،

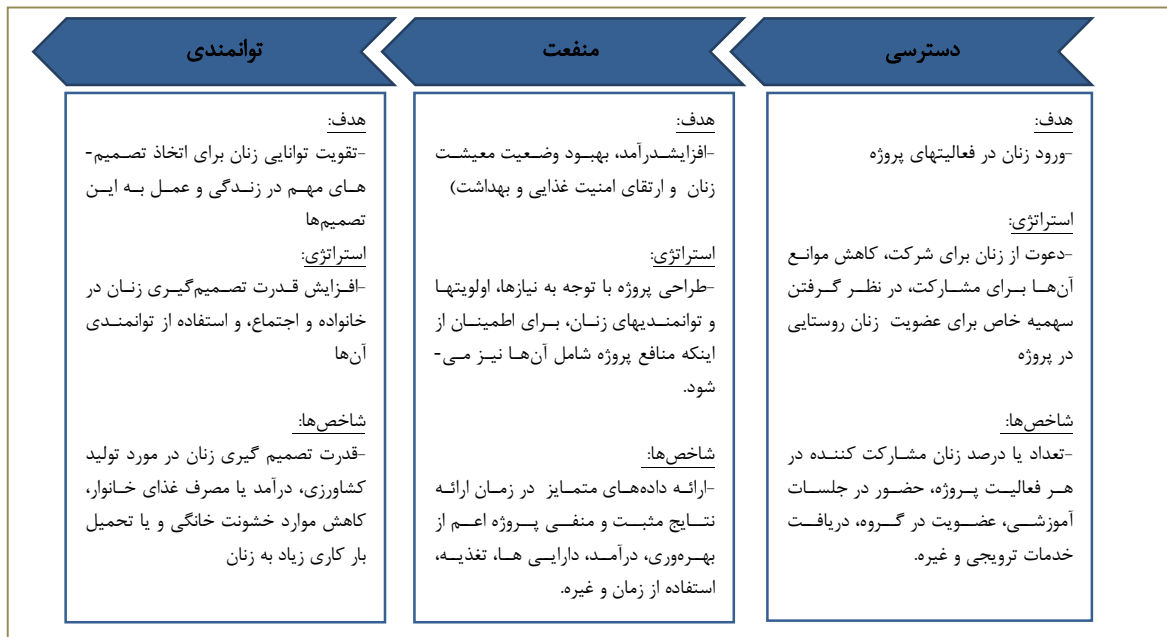
موحدی و همکاران (۱۳۹۸)، قادرزاده و یوسفوند (۱۳۹۱)). همچنین عوامل فردی مانند سن، عقاید، اعتماد به نفس و جایگاه در خانوار می‌تواند در مشارکت زنان تأثیرگذار باشد (عنابستانی و همکاران (۱۳۹۱)، محسنی تبریزی و همکاران (۱۳۹۹)، نیکخواه و همکاران (۱۳۹۹)، صادقلو و همکاران (۱۳۹۹)، آنیوا (۲۰۱۱)). بعلاوه، تحقیقات موحدی و همکاران (۱۳۹۸)؛ یاری و همکاران (۱۳۹۳)؛ قربانی و همکاران (۱۳۹۵)؛ عالی‌زاده و بهرامی (۱۳۹۵)؛ قادرزاده و یوسفوند (۱۳۹۱) نشان داد که دسترسی به منابع مالی، امکان پس‌انداز و مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد می‌تواند اثر مثبت بر مشارکت آنها در فعالیتهای توسعه‌ای داشته باشد.

در رابطه با تأثیر سیاست‌های دولت بر مشارکت زنان و عملکرد سازمان‌ها در اجرای سیاست‌ها، در تحقیقاتی از جمله نیکخواه و همکاران (۱۳۹۹)؛ صادقلو و همکاران (۱۳۹۹)؛ دس (۲۰۱۴)؛ جیسا و همکاران (۲۰۱۵)؛ کنگلو و بگس (۲۰۰۲) و دران-دیز و همکاران (۲۰۲۰) بررسی صورت گرفته است.

در مجموع، هر چند تأکیدات طی چند دهه اخیر نشان‌دهنده ضرورت بازنگری در برنامه‌ریزی‌های توسعه و تغییر در نگرش نسبت به نقش زنان در جامعه می‌باشد اما بسیاری از ابعاد این امر کاملاً مشخص نیست و هنوز زنان نتوانسته‌اند جایگاه خاصی در روند توسعه به دست آورند (عربخانی، ۱۳۹۸). به عبارت دیگر، با این وجود که تجارب مختلف نشان‌دهنده اهمیت مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه می‌باشد اما به نظر می‌رسد که تحقق این مشارکت در عمل، پیچیدگی‌های خاص خود را دارد. در این شرایط به نظر می‌رسد ضروری است در مورد ظرایف این موضوع بررسی بیشتری صورت گیرد. بنابراین تحقیق حاضر به این منظور انجام شد تا مشخص شود که از طریق کدام راهبردها و راهکارها می‌توان مشارکت واقعی زنان روستایی را در پروژه‌های توسعه‌روستایی محقق ساخت. به

توسعه‌ای ارائه داده‌است که بنا بر جامع بودن آن از بین سایر چارچوبها برای انجام این تحقیق مورد استفاده قرار گرفت. در این رویکرد مراتب سه گانه دسترسی، منفعت و توانمندی برای مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه در نظر گرفته شده‌است. استراتژی‌ها و شاخص‌های هر مرحله نیز در شکل ۱ مشخص شده‌است.

عبارت دیگر هدف از این تحقیق، بررسی راهبردها و راهکارهای مناسب برای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه می‌باشد. برای دستیابی به این هدف، از چارچوب مشارکت زنان روستایی که توسط مؤسسه بین‌المللی پژوهش سیاست غذا (IFPRI) ارائه شده‌است، استفاده شد. این مؤسسه در سال ۲۰۱۶ یک چارچوب برای مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های

شکل ۱. مراتب سه گانه مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه روستایی
منبع: مؤسسه بین‌المللی پژوهش سیاست غذا (۲۰۱۶)، ص ۱۲

زنان به سطحی از توانمندی می‌رسند که می‌توانند در مورد امور تولیدی، تغذیه ای و سایر امور خانوار تصمیم‌گیری کنند. در این تحقیق، راهکارهای مشارکت، به تفکیک هر یک از رویکردهای سه گانه مؤسسه بین‌المللی پژوهش سیاست غذا بررسی شد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر براساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده، کمی است. از لحاظ نوع برخورد با مسأله بررسی شده و ورود به آن، مطالعه ای میدانی است. از لحاظ ماهیت پژوهش

بر اساس این چارچوب، مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه، در ۳ مرحله قابل بررسی است. این سه مرحله شامل دسترسی، منفعت یابی و توانمندی می‌باشد. اکثر پروژه‌های موجود، صرفاً بر مرحله اول تأکید دارند. این در حالی است که تنها تعداد زنانی که به پروژه دسترسی دارند، نمی‌تواند نشان دهنده تحقق مشارکت حداکثری زنان باشد بلکه زنان باید از پروژه در مرحله بعد، منفعت ببرند. ایجاد منافع برای زنان، مستلزم آگاهی از اولویت‌ها و نیازهای ایشان و پیش‌بینی اهداف و فعالیت‌ها بر اساس خواسته‌های زنان روستایی می‌باشد. در مرحله سوم یا توانمندی،

نیز توصیفی است و از نظر هدف، کاربردی است. در این پژوهش از فن پیمایش استفاده شده است. به دلیل محدودیت‌های ایجاد شده در نتیجه شیوع بیماری کرونا، از روش پیمایش اینترنتی استفاده شد. دامنه میزان پاسخگویی در پیمایش‌های وبی از ۷ تا ۴۴ درصد و در پیمایش‌های ایمیلی از ۶ تا ۶۸ درصد است (فاضل، ۱۳۸۸). در این تحقیق از ترکیب روش‌های وبی و ایمیلی بر حسب نوع مشارکت مورد تأیید مخاطبان استفاده شد. در مورد میزان اعتماد به نتایج تحقیقات آنلاین، پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که خوشبختانه نشان‌دهنده صحت اطلاعات به دست آمده از روش‌های آنلاین می‌باشد. به طور مثال عبداللهیان و شیخ انصاری (۱۳۹۳) روش‌های پیمایش آنلاین و آفلاین را با هم مقایسه کردند. نتیجه تحقیق عملیاتی آن‌ها این بود که هر دو روش برای جمع‌آوری داده‌ها، نتایج یکسانی را فراهم می‌کنند.

ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه بود که شامل مشخصات عمومی پاسخگویان، گویه‌ها و سوالاتی در قالب طیف لیکرت برای سنجش متغیرهای تحقیق بود. جامعه آماری مطالعه شده، اعضای محترم انجمن علمی ترویج و آموزش کشاورزی ایران بودند. اطلاعات افراد صاحب‌نظر در زمینه توسعه روستایی از این انجمن‌ها اتخاذ شد. با ارسال پیام از طریق موبایل، در مورد موضوع تحقیق اطلاع‌رسانی شد و از افرادی که در این زمینه اطلاعات یا تجربه یا مطالعه‌ای داشتند درخواست شد که در پاسخ به پیامک، آدرس ایمیل خود را ارسال نمایند. پرسشنامه از دو طریق آنلاین و ایمیل به افراد ارائه شد. از بین ۱۰۰ نفر از مخاطبان که به پیام پاسخ داده بودند، ۷۱ نفر در نهایت پرسشنامه را تکمیل نمودند. در بین پاسخگویان افرادی از فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها، اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها، اعضای هیات علمی مؤسسات پژوهشی، کارشناسان و مدیران وزارت جهاد کشاورزی و

دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد وجود داشتند. متغیرهای تحقیق شامل راهکارهای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه‌ای بود که بر اساس استراتژی‌های شش‌گانه منتج از مرور منابع طراحی شد (جدول ۱). هر یک از این راهکارها در چارچوب رویکردهای سه‌گانه دسترسی، منفعت و توانمندی مؤسسه بین‌المللی سیاست غذا مورد پرسش قرار گرفت تا اهمیت نسبی آن‌ها در هر مرحله بر اساس طیف لیکرت (۱: خیلی کم تا ۵: خیلی زیاد) مشخص شود. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS انجام گرفت.

لازم به ذکر است که راهکارهای مندرج در جدول توسط متخصصان امر چندین بار مورد بازنگری قرار گرفته و در نهایت پس از حذف موارد مشابه و غیر ضروری، فهرست بالا تهیه شد. روایی و پایایی پرسشنامه نیز بررسی و تأیید شد. پایایی با استفاده از کرونباخ آلفا ($\alpha=0/82$) و روایی با استفاده از نظرات متخصصان امر محقق شد.

نتایج

افراد مشارکت‌کننده در تحقیق حاضر که به صورت تصادفی از بین اعضای محترم انجمن ترویج و آموزش کشاورزی انتخاب شدند (تعداد ۷۱ نفر)، شامل دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها، اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها، اعضای هیات علمی مؤسسات پژوهشی، کارشناسان و مدیران مجموعه جهاد کشاورزی بودند. همانگونه که جدول ۲ نشان می‌دهد، ۱۸ نفر از پاسخگویان، اعضای هیات علمی مؤسسات پژوهشی و دانشگاه‌ها بوده‌اند. کارشناسان و مدیران مجموعه جهاد کشاورزی در سطح صف و ستاد، ۲۰ نفر از پاسخگویان را تشکیل می‌دادند. در مجموع، ۳۳ نفر از پاسخگویان نیز دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی بودند.

جدول ۱. متغیرهای تحقیق

راهبردها	راهکار
تجارب شفلی قبلی زنان	ایجاد فرصت برای بیان تجارب شفلی و فعالیت‌های کارآفرینانه قبلی زنان روستایی
سن گروه هدف	احترام به عقاید همه گروه‌های سنی اعم از مسن و جوان در برنامه‌ریزی پروژه
برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان	برنامه‌ریزی برای روش مناسب اطلاع رسانی به نحوی که افراد بی سواد بتوانند از آن بهره ببرند.
سطح تحصیلات گروه هدف	تنظیم اقدامات و فعالیت‌ها بر اساس میزان بودجه‌ای که زنان روستایی قادر به تأمین آن باشند.
برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی	عقاید و هنجارهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی که تسهیل‌کننده یا مانع حضور زنان روستایی در پروژه می‌شوند. تلاش در جهت اعتدالی اعتماد به نفس شرکت‌کنندگان در پروژه توجه به پایگاه اجتماعی زنان روستایی هدف توجه به تداخل وظایف زنان و حجم مشغله‌های خانگی ایجاد فضایی برای دستیابی زنان به مشوق‌هایی مانند ورود به اجتماع (علاقه به آشنایی با افراد جدید و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، احساس پیشرفت)
برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT	افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و ICT ارائه اطلاعات پروژه به صورت منظم و شفاف به کلیه افراد گروه هدف برگزاری دوره‌های آموزشی توانمندسازی از طریق ICT تمرکز رسانه‌ها بر بخش‌هایی از فرهنگ کهن و اسطوره‌های دینی که نقش آفرینی زنان در زندگی را نشان می‌دهند ایجاد شرایط برای تبادل تجربیات و اطلاعات زنان روستایی حاضر در پروژه از طریق ICT تهیه و انتشار کلیپ‌های کوتاه آموزشی در مورد موضوع پروژه در فضای مجازی
تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی	تشکیل گروه‌های خاص زنان از طریق روش‌های تسهیلگری آموزش تسهیلگران زن محلی برگزاری نشست‌های متمرکز (Focus Group)
دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد	تشکیل گروه‌های اعتبارات خرد زنان روستایی آموزش مسایل مالی و اعتباری به گروه‌های زنان آموزش جهت راه‌اندازی مشاغل کوچک و زودبازده
ارتقای سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها	وجود سیاست‌های مناسب برای مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه وجود تعهد و التزام در بین مدیران برای تحقق مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه الزام مجریان پروژه‌ها به ارائه آمار فعالیت زنان در پروژه‌های توسعه‌روستایی الزام مجریان پروژه‌ها به در نظر گرفتن نیازهای زنان روستایی در تعیین اهداف پروژه الزام مجریان پروژه به ارزشیابی میزان بهره‌مندی زنان از مواهب پروژه‌های روستایی

منبع: تحقیق حاضر

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان در تحقیق حاضر

پاسخگویان	تعداد	درصد
فارغ‌التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی	۸	۱۱/۲۷
اعضای هیات‌علمی مؤسسات پژوهشی	۸	۱۱/۲۷
اعضای هیات‌علمی دانشگاه‌ها	۱۰	۱۴/۰۸
کارشناسان و مدیران مجموعه جهاد کشاورزی	۲۰	۲۸/۱۷
دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد	۲۵	۳۵/۲۱
کل	۷۱	۱۰۰/۰۰

اهمیت راهکارهای تحقق مشارکت زنان در مراتب سه گانه : نتایج بررسی اهمیت هر یک از راهکارها در مراتب سه گانه مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه روستایی از دیدگاه پاسخگویان در جدول ۳ نشان داده شده است.

الف) مرحله دسترسی

همانگونه که جدول ۳ نشان می‌دهد، در مرحله اول مشارکت زنان که همان دسترسی آن‌ها به پروژه می‌باشد، مهم‌ترین راهکار با میانگین ۴/۸ از ۵، «وجود سیاست‌های مناسب برای مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه» می‌باشد. کم‌اهمیت‌ترین راهکار در مرحله دسترسی نیز «افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و ICT» می‌باشد (میانگین اهمیت=۲/۷). محتوای مصاحبه حین تکمیل پرسشنامه‌ها نشان داد که پاسخگویان اعتقاد دارند با تغییر شرایط روستاها و افزایش امکانات، زنان روستایی به اندازه کافی به رسانه‌ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات دسترسی دارند. البته موضوع عدالت در دسترسی به رسانه‌ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات موضوع بحث جدی می‌باشد، چرا که انحراف معیار بالا نشان می‌دهد که نظرات پاسخگویان پراکنش زیادی داشته است (انحراف معیار=۱/۲). این امر نشان می‌دهد که نظرات افراد در این خصوص بنا به اطلاع از سطوح دسترسی و آشنایی زنان با رسانه‌ها و ابزار فناوری اطلاعات و ارتباطات متفاوت بوده است.

ب) مرحله منفعت

در مرحله دوم مشارکت زنان روستایی که همان منفعت‌یابی از پروژه‌ها می‌باشد، مهم‌ترین راهکار، «تشکیل گروه‌های خاص زنان از طریق روش‌های تسهیلگری» می‌باشد (میانگین: ۴/۷۵). در این مرحله نیز همانند مرحله قبل، کم‌اهمیت‌ترین راهکار «افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و ICT» می‌باشد

(میانگین: ۲/۷۵). این در حالی است که راهکار «تهیه و انتشار کلیپ‌های کوتاه آموزشی در مورد موضوع پروژه در فضای مجازی» با میانگین ۴/۶۵ یکی از پراهمیت‌ترین راهکارها در این مرحله از مشارکت زنان روستایی می‌باشد. این امر نشان می‌دهد که با دسترسی فزاینده زنان به رسانه‌ها و ICT، آنچه اکنون مهم است، استفاده از این رسانه‌ها برای آگاهی‌رسانی در مورد پروژه‌های توسعه روستایی می‌باشد.

ج) مرحله توانمندی

در مرحله سوم مشارکت، راهکار «ایجاد فرصت برای بیان تجارب شغلی و فعالیت‌های کارآفرینانه قبلی زنان روستایی» با میانگین ۴/۳۴ از بیشترین اهمیت برخوردار است. در مرحله ای که انتظار می‌رود زمانی از اجرای پروژه گذشته باشد و زنان روستایی علاوه بر دسترسی به پروژه، منافعی از پروژه حاصل کرده و به توانمندی رسیده باشند، طبق نظر متخصصان، مهم‌ترین راهکار ایجاد فضایی است که در آن زنان روستایی بتوانند نتیجه فعالیت‌های شغلی خود را ارائه دهند. گزینه با اهمیت بعدی، احترام به عقاید همه گروه‌های سنی اعم از مسن و جوان می‌باشد (میانگین: ۴/۲۵). کم‌اهمیت‌ترین گزینه در این مرحله نیز افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و ICT (میانگین ۲/۲۳) می‌باشد. به نظر می‌رسد با اینکه اهمیت این گزینه در همه مراحل سه گانه کم هست، اما در مرحله توانمندی، از کمترین اهمیت از دیدگاه پاسخگویان برخوردار می‌باشد. به نظر می‌رسد پیشرفت‌های کشور در زمینه توسعه رسانه‌ها و فناوری اطلاعات و ارتباطات در روستاها دهه‌های اخیر مطلوب و امیدبخش محسوب می‌گردد.

جدول ۳. اهمیت راهکارهای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در مراتب سه‌گانه مشارکت

راهبرد	راهکار	دسترسی		منفعت		توانمندی	
		میانگین اهمیت	انحراف معیار	میانگین اهمیت	انحراف معیار	میانگین اهمیت	انحراف معیار
	ایجاد فرصت برای بیان تجارب شغلی و فعالیت‌های کارآفرینانه قبلی زنان روستایی	۳/۲۲	۰/۱۲	۳/۲۲	۰/۶۶	۴/۳۴	۰/۴۱
برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان	احترام به عقاید همه گروه‌های سنی اعم از مسن و جوان در برنامه ریزی پروژه	۳/۴۱	۰/۱۱	۴/۱	۰/۱۸	۴/۲۵	۰/۵۲
	برنامه‌ریزی روش اطلاع رسانی به نحوی که افراد بی سواد بتوانند از آن بهره ببرند.	۴/۲۱	۰/۷۱	۴/۲	۰/۲۱	۴/۱۵	۰/۱۹
	تنظیم اقدامات و فعالیت‌ها بر اساس میزان بودجه‌ای که زنان روستایی قادر به تامین آن باشند.	۳/۹۲	۱/۰۱	۳/۹۸	۰/۴۱	۴/۲۱	۰/۵۱
برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی	آگاهی از عقاید و هنجارهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی که تسهیل کننده یا مانع حضور زنان روستایی در پروژه می‌شوند.	۴/۳	۰/۲۱	۳/۱۲	۱/۰۱	۳/۵۴	۰/۴۲
	تلاش در جهت اعتلای اعتماد به نفس شرکت کنندگان در پروژه	۳/۵۲	۰/۳	۳/۴۵	۰/۹۶	۲/۹۸	۱/۰۱
	توجه به پایگاه اجتماعی زنان روستایی هدف	۳/۴۲	۰/۴۳	۳/۱۲	۰/۱۵	۲/۶۵	۰/۹۵
	توجه به تداخل وظایف زنان و حجم مشغله‌های خانگی	۴/۵۲	۰/۳۸	۴/۰۱	۰/۱۴	۲/۷۳	۰/۷۱
	ایجاد فضایی برای دستیابی زنان به مشوق‌هایی مانند ورود به اجتماع (علاقه به آشنایی با افراد جدید و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، احساس پیشرفت)	۴/۱۲	۰/۲۵	۳/۹۴	۰/۹۴	۲/۶۳	۰/۲۳
برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT	افزایش دسترسی زنان به رسانه‌ها و ICT	۲/۷۱	۱/۲۱	۲/۷۵	۰/۹۸	۲/۲۳	۰/۳۷
	ارائه اطلاعات پروژه به صورت منظم و شفاف به کلیه افراد گروه هدف	۴/۵۲	۰/۵۱	۴/۵۱	۰/۹۹	۲/۵۳	۰/۸۹
	برگزاری دوره‌های آموزشی توانمندسازی از طریق ICT	۳/۶۷	۰/۲۷	۳/۹۱	۰/۷۸	۳/۲۱	۰/۹۱
	تمرکز رسانه‌ها بر بخش‌هایی از فرهنگ کهن و اسطوره‌های دینی که نقش‌آفرینی زنان در زندگی را نشان می‌دهند.	۴/۲۱	۰/۵۶	۴/۲	۰/۸۴	۲/۷۱	۰/۳۵
	ایجاد شرایط برای تبادل تجربیات و اطلاعات زنان روستایی حاضر در پروژه از طریق ICT	۴/۲۳	۰/۷۱	۴/۵۲	۰/۹۵	۳/۴۳	۰/۳۹
	تهیه و انتشار کلیپ‌های کوتاه آموزشی در مورد موضوع پروژه در فضای مجازی	۴/۵۱	۰/۱۳	۵۶۴/	۰/۴۷	۳/۰۱	۰/۳۵
	تشکیل گروه‌های خاص زنان از طریق روش‌های تسهیلگری	۴/۶۵	۰/۱۴	۴/۷۵	۰/۴۳	۳/۲۱	۰/۷۵
تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی	آموزش تسهیلگران زن محلی	۴/۵۸	۰/۲۱	۳/۹۸	۰/۵۶	۳/۹۵	۰/۷۹
	برگزاری نشست‌های متمرکز focus group	۴/۱۷	۰/۲۵	۴/۲۳	۰/۴۳	۳/۳۱	۰/۸۷
دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد	تشکیل گروه‌های اعتبارات خرد زنان روستایی	۴/۷۱	۰/۲۱	۴/۶۱	۰/۳۲	۳/۲۱	۰/۵۴
	آموزش مسایل مالی و اعتباری به گروه‌های زنان	۳/۲۲	۰/۶۳	۴/۵۲	۰/۸۱	۳/۹۵	۰/۴۷
	آموزش جهت راه‌اندازی مشاغل کوچک و زودبازده	۳/۳۳	۰/۷۴	۴/۶۵	۰/۳۲	۴/۲۱	۰/۵۳

۰/۸۱	۳/۹۳	۰/۳۱	۳/۷۶	۰/۱۲	۴/۸۱	وجود سیاست‌های مناسب برای مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه
۰/۴۵	۳/۳۴	۰/۵۴	۴/۲۱	۰/۱۳	۴/۷۶	وجود تعهد و التزام در بین مدیران برای تحقق مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه
۰/۷۱	۳/۳۲	۰/۱۳	۴/۱۲	۰/۲۱	۴/۰۱	سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها الزام مجریان پروژه‌ها به ارائه آمار فعالیت زنان در پروژه‌های توسعه روستایی
۰/۷۹	۳/۶	۰/۴۱	۴/۰۹	۰/۱۳	۴/۳۴	الزام مجریان پروژه‌ها به در نظر گرفتن نیازهای زنان روستایی در تعیین اهداف پروژه
۴۹/۰	۳/۱۲	۰/۲۱	۴/۱۸	۰/۲۴	۴/۲	الزام مجریان پروژه به ارزشیابی میزان بهره‌مندی زنان از مواهب پروژه‌های روستایی

روستایی با استفاده از آزمون فریدمن انجام گرفت. در هر مرتبه از مشارکت، یعنی دسترسی، منفعت و توانمندی به صورت جداگانه این آزمون برای بررسی تفاوت میانگین اهمیت راهبردها اجرا شد.

اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه با استفاده از آزمون فریدمن
در آزمون فریدمن، فرض برابری رتبه میانگین متغیرها به محک آزمون گذاشته می‌شود. در این تحقیق، اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت روستایی در پروژه‌های توسعه

جدول ۴. نتیجه آزمون فریدمن در خصوص تفاوت اهمیت راهکارها برای تحقق مشارکت زنان روستایی در مراتب سه گانه مشارکت

مراتب مشارکت	تعداد داده‌ها	آماره کای دو	سطح خطا	درجه آزادی
مرحله «دسترسی»	۷۱	۱۳۰/۷۳	۰/۰۰۰	۵
مرحله «منفعت»	۷۱	۱۲۵/۰۲	۰/۰۰۰	۵
مرحله «توانمندی»	۷۱	۱۳۱/۸۱	۰/۰۰۰	۵

اهمیت بسیار زیادی دارد. این ویژگی‌ها می‌تواند شامل طیف وسیعی از متغیرها باشد که با بررسی آن‌ها در جامعه هدف می‌توان از بهترین روش‌های ایجاد دسترسی زنان به پروژه‌های توسعه استفاده کرد. ویژگی‌های فردی شامل سن، تجارب شغلی قبلی، سطح تحصیلات، سطح درآمد و سایر موارد می‌باشد. به طور مثال چنانچه پروژه توسعه در منطقه‌ای اجرا می‌شود که بیشتر گروه‌های زنان روستایی در سن جوانی هستند، روش‌های ایجاد دسترسی با زمانی که مخاطبان مسن هستند، متفاوت می‌باشد. اولویت سایر راهبردها در جدول ۵ نشان داده شده‌است.

همانگونه که جدول نشان می‌دهد، بین اهمیت شش راهکار تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در مراتب سه گانه مشارکت از دیدگاه پاسخگویان تفاوت معنی‌دار وجود داشته‌است. این تفاوت در هر سه مرتبه مشارکت یعنی دسترسی، منفعت و توانمندی وجود دارد. بنابراین در ادامه با استفاده از جداول ارائه شده در آزمون فریدمن، اولویت‌بندی راهکارها ارائه شده است و نتایج در جداول ۵ تا ۸ آمده‌است.

الف) مرحله دسترسی به پروژه‌های توسعه

جدول ۶ نشان می‌دهد که در مراحل اولیه پروژه که دغدغه مجریان پروژه‌های توسعه، ایجاد دسترسی برای زنان روستایی می‌باشد، آگاهی آن‌ها از ویژگی‌های فردی زنان روستایی

جدول ۵. اولویت‌بندی راهبردهای مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در مرحله «دسترسی»

اولویت	رتبه متوسط (آزمون فریدمن)	راهبرد
۱	۴/۲۳	برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان
۲	۳/۷۹	دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد
۳	۳/۴۹	تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی
۴	۳/۴۶	اصلاح سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها
۵	۲/۹۱	برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی
۶	۲/۸۵	برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT

ب) مرحله بهره‌مندی از منافع پروژه‌های توسعه

در مرحله بهره‌مندی زنان روستایی از منافع پروژه‌های توسعه، مهم‌ترین راهبرد، دسترسی به منابع مالی و وجود امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد می‌باشد. تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی در مرحله دوم قرار داشته‌است. به طور کلی به نظر می‌رسد میانگین اهمیت کلیه راهبردها در مرحله منفعت از مرحله دسترسی بالاتر بوده‌است. این در حالی است که

اغلب مجریان پروژه به موضوع مشارکت در مرحله دسترسی زنان به پروژه بیشتر اهمیت می‌دهند (جدول ۶). مهم‌ترین راهبرد در مرحله منفعت‌یابی از پروژه، ایجاد دسترسی به منابع مالی و مشارکت آن‌ها در طرح‌های اعتبارات خرد (میانگین = ۴/۳۱) می‌باشد. در این مرحله، موضوعات فرهنگی و اجتماعی از کم‌ترین اهمیت برخوردارند.

جدول ۶. اولویت بندی راهبردهای مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در مرحله «منفعت»

اولویت	رتبه متوسط (آزمون فریدمن)	راهبرد
۱	۴/۳۱	دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد
۲	۴/۲۷	تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی
۳	۴/۱۲	برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT
۴	۴/۰۷	اصلاح سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها
۵	۳/۸۷	برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان
۶	۳/۵۲	برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی

ج) مرحله توانمندی بر اثر پروژه‌های توسعه

همانگونه که جدول ۷ نشان می‌دهد، مهم‌ترین موضوع برای تحقق هدف نهایی توانمندی زنان روستایی، «تشکیل گروه‌های خاص زنان روستایی و شبکه‌سازی» می‌باشد (میانگین = ۴/۵۱). وجود این گروه‌ها به زنان کمک می‌کند تا به اتفاق یکدیگر از حالت انزوا بیرون آمده و اعتماد به نفس لازم برای انجام کارهای بزرگتر را به دست آورند. راهبرد «اصلاح سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها» در مرحله دوم اهمیت قرار دارد. راهبرد

«توجه به موضوعات فرهنگی و اجتماعی» در این مرتبه از مشارکت در اولویت سوم اهمیت قرار دارد. جدول ۸ نشان می‌دهد که اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه می‌تواند در مراحل سه گانه تفاوت داشته باشند. به عبارت دیگر ضروری است مجریان پروژه‌های توسعه روستایی آگاه باشند که با پیشرفت پروژه، اهمیت راهبردها تغییر می‌یابد. به عنوان نمونه مجری پروژه بایستی در مراحل ابتدایی اهتمام بیشتری بر شناسایی ویژگی‌های فردی

به حاشیه کشانده می‌شوند. بنابراین جلوگیری از به خطر افتادن مشارکت آن‌ها، مستلزم تشکیل گروه‌های خاص زنان می‌باشد. با این وجود که همواره موضوعات فرهنگی و اجتماعی به عنوان مانعی برای رشد و توانمندی زنان روستایی مطرح می‌شوند، این تحقیق نشان داد که موضوعات فرهنگی و اجتماعی با وجود اهمیتی که دارند، اما موضوعات مهم‌تر دیگری در مراحل اولیه اجرای پروژه‌های توسعه وجود دارند که بایستی مورد توجه قرار بگیرند.

زنان روستایی داشته باشد. به مرور زمان، اهمیت این موضوع کاهش می‌یابد و در مرحله توانمندی کم‌ترین اهمیت را دارد. در حالی که شبکه‌سازی در مرحله توانمندی به بیشترین اهمیت رسیده است.

راهبردی که در هر سه مرحله اولویت بالا (از ۱ تا ۳) داشته است، تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی می‌باشد. در این خصوص بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد که زنان در گروه‌های مختلط (شامل زنان و مردان) اغلب سکوت می‌کنند و

جدول ۷. اولویت‌بندی راهبردهای مشارکت زنان روستایی در مرحله «توانمندی»

رتبه متوسط (آزمون فریدمن)	اولویت بر اساس رتبه متوسط	راهبرد
۴/۵۱	۱	تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی
۴/۳۷	۲	اصلاح سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها
۳/۳۴	۳	برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی
۳/۳	۴	برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT
۲/۸۵	۵	دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد
۲/۶۴	۶	برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان

جدول ۸. اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه

راهبردها	دسترسی	منفعت	توانمندی
برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان	۱	۵	۶
دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد	۲	۱	۵
تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی	۳	۲	۱
اصلاح سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها	۴	۴	۲
برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی	۵	۶	۳
برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT	۶	۳	۴

و شبکه‌سازی، دسترسی به منابع مالی، امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد و در نهایت ارتقای سیاست‌های دولت و عملکرد سازمان‌ها حاصل شد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده اهمیت کلی هر شش دسته از راهبردها بود، با این وجود اهمیت راهبرد شبکه‌سازی و تشکیل گروه‌های زنان از بقیه راهبردها بیشتر بوده است.

استفاده از چارچوب مؤسسه بین‌المللی پژوهش سیاست غذا (۲۰۱۶) برای مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه‌ای که

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این تحقیق، به طور کلی راهکارهای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه روستایی بر اساس پیشینه تحقیق گردآوری شدند. پس از دسته‌بندی، شش دسته عمده راهبرد شامل برنامه‌ریزی بر اساس ویژگی‌های فردی زنان (شامل تجارب شغلی قبلی، سن، تحصیلات و درآمد ایشان)، برنامه‌ریزی بر اساس موضوعات فرهنگی و اجتماعی، برنامه‌ریزی برای توسعه آموزش، محتوای رسانه‌ها و ICT، تشکیل گروه‌های خاص زنان

مشارکت یعنی دسترسی، منفعت و توانمندی وجود دارد. در مراحل اولیه پروژه که دغدغه مجریان پروژه‌های توسعه، ایجاد دسترسی برای زنان روستایی می‌باشد، آگاهی آن‌ها از ویژگی‌های فردی زنان روستایی اهمیت بسیار زیادی دارد. ویژگی‌های فردی زنان می‌تواند شامل طیف وسیعی از متغیرها باشد که با بررسی آن‌ها در جامعه هدف می‌توان از بهترین روش‌های ایجاد دسترسی زنان به پروژه‌های توسعه استفاده کرد.

میانگین اهمیت کلیه راهبردها در مرحله منفعت از مرحله دسترسی بالاتر بوده‌است. این در حالیست که اغلب مجریان پروژه به موضوع مشارکت در مرحله دسترسی زنان به پروژه بیشتر اهمیت می‌دهند در مرحله بهره‌مندی از منافع پروژه‌های توسعه، مهم‌ترین راهبرد، دسترسی به منابع مالی و وجود امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد می‌باشد. تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی در مرحله دوم قرار داشته‌است.

در مرحله توانمندی بر اثر پروژه‌های توسعه، مهم‌ترین موضوع برای دستیابی به توانمندی زنان روستایی، «تشکیل گروه‌های خاص زنان روستایی و شبکه‌سازی» می‌باشد. وجود این گروه‌ها به زنان کمک می‌کند تا به اتفاق یکدیگر از حالت انزوا بیرون آمده و اعتماد به نفس لازم برای انجام کارهای بزرگتر را به دست آورند.

در نهایت، نتیجه این تحقیق نشان داد که اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت زنان در پروژه‌های توسعه می‌تواند در مراحل سه‌گانه تفاوت داشته باشند. به عبارت دیگر مجریان پروژه‌های توسعه روستایی باید آگاه باشند که با پیشرفت پروژه، اهمیت راهکارها تغییر می‌یابد. به عنوان نمونه مجری پروژه بایستی در مراحل ابتدایی اهتمام بیشتری بر شناسایی ویژگی‌های فردی زنان روستایی داشته‌باشد. به مرور زمان، اهمیت این موضوع کاهش می‌یابد و در مرحله توانمندی کم‌ترین اهمیت را دارد. در حالی که شبکه‌سازی در مرحله توانمندی به بیشترین اهمیت رسیده‌است.

مشارکت را فراتر از دسترسی صرف به پروژه دیده‌است و دو مرحله بعد از آن، یعنی دستیابی به منافع پروژه و در نهایت رسیدن به توانمندی را نیز لحاظ کرده‌است، به این تحقیق اجازه داد که نسبت به تحقیقات دیگر، یافته‌های متفاوتی به دست آورد که برای برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و مجریان پروژه‌های توسعه قابل تأمل می‌باشد.

در مرتبه اول مشارکت زنان که همان دسترسی آن‌ها به پروژه می‌باشد، مهم‌ترین راهکار با میانگین ۴/۸ از ۵، «وجود سیاست‌های مناسب برای مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه» می‌باشد. این مهم مؤید یافته‌های تحقیقات قبلی شامل، دران-دیزاز و همکاران (۲۰۲۰)؛ نیکخواه و همکاران (۱۳۹۹)؛ صادقلو و همکاران (۱۳۹۹)؛ جیسا و همکاران (۲۰۱۵)؛ کنگلو و بمگس (۲۰۰۲) و دس (۲۰۱۴) می‌باشد.

در مرحله دوم مشارکت زنان روستایی که همان منفعت‌یابی از پروژه‌ها می‌باشد، مهم‌ترین راهکار، «تشکیل گروه‌های خاص زنان از طریق روش‌های تسهیلگری» می‌باشد (میانگین: ۴/۷۵). این یافته در راستای یافته‌های محققان قبلی شامل یاری و همکاران (۱۳۹۳)؛ قربانی و همکاران (۱۳۹۵)؛ عالی زاده و بهرامی (۱۳۹۵)؛ موحدی و همکاران (۱۳۹۸)؛ دران-دیزاز و همکاران (۲۰۲۰)؛ بریکیتی و همکاران (۲۰۱۴) و دس (۲۰۱۴) است.

در مرحله سوم مشارکت، راهکار «ایجاد فرصت برای بیان تجارب شغلی و فعالیت‌های کارآفرینانه قبلی زنان روستایی» با میانگین ۴/۳۴ از بیشترین اهمیت برخوردار است. این راهکار در تحقیق غفاری و ترکی (۱۳۹۰) نیز مطرح شده بود.

اولویت‌بندی راهبردهای تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه با استفاده از آزمون فریدمن نشان داد که بین اهمیت شش راهبرد تحقق مشارکت زنان روستایی در پروژه‌های توسعه در مراتب سه‌گانه مشارکت از دیدگاه پاسخگویان تفاوت معنی‌دار وجود داشته‌است. این تفاوت در هر سه مرتبه

- روستایی، راهکاری که در هر سه مرحله اولویت بالا (از ۱ تا ۳) داشته‌است، تشکیل گروه‌های خاص زنان و شبکه‌سازی می‌باشد.
- در این خصوص بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد که زنان در گروه‌های مختلط (شامل زنان و مردان) اغلب سکوت می‌کنند و به حاشیه کشانده می‌شوند. بنابراین جلوگیری از به خطر افتادن مشارکت آن‌ها، مستلزم تشکیل گروه‌های خاص ایشان می‌باشد.
- با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادات زیر به مجریان و دست‌اندرکاران پروژه‌های توسعه روستایی برای تحقق مشارکت واقعی زنان در این پروژه‌ها ارائه می‌گردد:
- توجه به سه مرحله مشارکت زنان شامل دسترسی، دستیابی به منافع پروژه و در نهایت رسیدن به توانمندی،
- تدوین سیاست‌های مناسب برای مشارکت واقعی زنان روستایی در پروژه‌های توسعه به منظور دسترسی و منفعت یابی زنان روستایی از پروژه‌های توسعه،
- تشکیل گروه‌های خاص زنان از طریق روش‌های تسهیلگری به منظور استفاده از منافع پروژه برای زنان
- ایجاد فرصت برای بیان تجارب شغلی و فعالیت‌های کارآفرینانه قبلی زنان روستایی به منظور رسیدن به توانمندی،
- ایجاد دسترسی به منابع مالی و وجود امکان مشارکت در طرح‌های اعتبارات خرد،
- تشکیل گروه‌های خاص زنان روستایی و شبکه‌سازی به منظور بیرون آمدن زنان از حالت انزوا و ایجاد اعتماد به نفس لازم برای انجام کارهای بزرگتر،
- توجه به تغییر راهکارهای تحقق مشارکت واقعی زنان روستایی با پیشرفت پروژه؛ این امر مستلزم پایش مستمر نتیجه استفاده از راهبردها و راهکارهای مختلف می‌باشد،
- توجه به تفاوت‌های فرهنگی و زمینه‌ای مستلزم این است که در کاربرد راهبردها و راهکارها، انعطاف وجود داشته باشد.

منابع

- آرمن، س.، فرازمنند، ح. و دانش، ح. ۱۳۹۴. بررسی اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شاخص نابرابری جنسیتی. اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی)، ۱۲(۲) (پیاپی ۴۵): ۸۷-۱۰۴.
- حدادنیا، س. و فانی، ح. ۱۳۹۱. بررسی دیدگاه زنان روستایی در مورد تأثیر استفاده از ICT بر فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی آن‌ها، فصلنامه زن و جامعه، ۳(۳): ۱۷۹-۱۵۵.
- خسروی پور، ب. و فروشانی ن. ۱۳۹۰. مشارکت زنان و توسعه پایدار، فصلنامه کار و جامعه، ۱۳۲ و ۱۳۳: ۶۸-۵۶.
- فاضل، ر. (ترجمه). ۱۳۸۸. اجرای تحقیقات پیمایشی به وسیله ای میل و وب. شون لائو، م.، فریکر، ر. د.، ان الیوت، جی آر، م. ناشر: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای.
- صادقلو، ط.، خوب، ش.، صاحبی، ش. ۱۳۹۹. بررسی تأثیرات تبعیض جنسیتی بر میزان مشارکت‌پذیری زنان روستایی (منطقه مورد مطالعه: دهستان‌های کلمکان و رادکان شهرستان چناران)، فصلنامه زن در توسعه و سیاست، ۱۸(۱): ۲۳-۵۳.
- عالی زاده، الف، بهرامی، س. ۱۳۹۵. نقش زنان روستایی در ایجاد کسب و کار سبز (مطالعه موردی دو روستای قلعه قافه بالا و کفش محله استان گلستان)، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۲(۷): ۱۵۱-۱۲۲.

نیکخواه، ه.، ظهیری نیا، م.، کمالی، م.، ۱۳۹۹. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در مدیریت مصرف آب در شهرستان میناب، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۱(۳): ۱۲۱-۱۴۲.

یاری، ع.، چکشی، ب.، فخر، ف.، ۱۳۹۳. نقش مشارکت زنان در راستای تحقق اهداف توسعه روستایی در منطقه اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن منطقه حسین آباد غیناب استان خراسان جنوبی، همایش زن و توسعه پایدار روستایی، مشهد، ۲۳ مهرماه.

Anyoha, N.O. 2011. Factors influencing rural women's participation in development programs in Rivers State, Nigeria: key for social exclusion elimination. *Journal of Community Mobilization and Sustainable Development*, 6(1): 31-36.

Birikti, G. and Michael, T. and Haimanot 2014. An assessment of factors affecting participation of women in management position: the case of Ethio Telecom Company. Post Graduate Program, College of Business and Economics, Department of Public Administration and Development Management (PADM), Addis Ababa University.

Das, P. 2014. "Woman Participation in Community-Level Water Governance in Urban India: The Gap between Motivation and Ability, University of Hawaii at Manoa USA." *World Development*, 64: 206-218.

Durán-Díaz P. , Armenta-Ramírez A. , KristiinaKurjenoja A. and Schumacher M. 2020. Community Development through the Empowerment of Indigenous Women in Cuetzalan Del Progreso, Mexico, *Land* 9(5):163- 190

IFPRI. 2016. Reach, benefit, or empower: Clarifying gender strategies of development projects, , International Food Policy Research Institute.

Jebessa, U.G., Amentie, Ch., Kaushik, K.K. and

عبداللهیان، ح. و شیخ انصاری، م.، ۱۳۹۳. رویکردی مقایسه‌ای بر کارایی روش‌های پیمایش آنلاین و آفلاین در مطالعه فیسبوک، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۵(۳): ۶۵-۹۲.

عربخانی، الف.، ۱۳۹۸. توانمندسازی زنان و نقش آن در توسعه محلی، نشر برتراندیشان.

علی بیگی، الف. ح.، بابایی، م. ح.، غلامی، م.، ۱۳۹۲. تحلیل انگیزه‌های زنان روستایی برای مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی، فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، ۳(۴): ۱۳۹-۱۶۰.

غفاری، ر. و ترکی هرچکانی، م.، ۱۳۹۰. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان و دختران در توسعه مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری (مطالعه موردی روستاهای بخش فارسان)، فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۲(۳): ۱۳۰-۱۰۹.

قادرزاده، الف.، یوسفوند، ح.، ۱۳۹۱. سنجش عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در مشارکت مدنی زنان، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۱۰(۴): ۱۰۱-۱۲۶.

قربانی، م.، عوضی پور، ل.، راسخی، س.، ۱۳۹۵. تحلیل سرمایه اجتماعی شبکه زنان روستایی در راستای توانمندسازی جوامع محلی (منطقه مورد مطالعه روستای بزیجان، شهرستان محلات، استان مرکزی). نشریه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۵(۲): ۲۹۴-۲۷۳.

محسنی تیریزی، ع.، غفاری، غ.، ناییبی، ه.، عفتی، م.، ۱۳۹۹. تبیین جامعه‌شناختی مشارکت زنان در معیشت جامعه روستایی (مطالعه موردی: استان خراسان شمالی)، فصلنامه روستا و توسعه، ۲۳(۹۰): ۱۵۷-۱۷۹.

موحدی، ر.، حاجی هاشمی، ز و شهیدی، ن.، ۱۳۹۸. عوامل اثرگذار بر کارآمدی پروژه‌های توانمندسازی زنان روستایی، مورد تعاونی‌های خرد اعتباری در استان اصفهان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۱): ۱۸۲-۱۶۱.

Kongolo M. and Bamgose O.O. 2002. Participation of rural women in development: A case study of Tsheseng, Thintwa, and Makhalaneng Villages, South Africa, *Journal of International Women's Studies* 4(1):79-92.

Akessa, G.M. 2015. Assessment of factors affecting women participation in managerial positions in selected public organizations in Jimma Zone, Oromia, Ethiopia. *Global Journals Inc. (US)*, 15(4): 70-79.

Strategies for rural women participation in development projects of Iran

Shohreh Soltani^{1*} and Mojtaba Palouj²

Submitted: 18 July 2021

Accepted: 18 October 2021

Abstract

Rural women participation in development projects often remains a motto due to the lack of attention to its subtleties and complexities. This study was aimed to investigate the appropriate strategies for real participation of rural women in development projects. To achieve this goal, women participation in three stages of access, benefit and empowerment was elaborated. In this study, which was conducted in 2020-2021 year, due to the limitations created as a result of the Corona virus pandemic, the internet survey method was used. The statistical population (N= 71) included students and graduates of universities, faculty members, experts and managers of the Ministry of Jihad Agriculture who were randomly selected from the list of members of the Agricultural Extension and Education Scientific Association. Data collection instrument was a questionnaire whose validity and reliability was confirmed. Data analysis was performed using SPSS software 22. The results showed that there are six main strategies for achieving women participation in development projects, including planning based on women individual characteristics, planning based on cultural and social issues, planning for the development of education, media content and ICT, Forming special women's groups and networking, access to financial resources, the possibility of participating in micro-credit schemes, and finally promoting government policies and the performance of organizations. Prioritizing strategies for achieving women participation in development projects can vary in three stages. Formation of special groups for women and networking had high priority in all three stages of participation.

Keywords: Participation, Rural Women, Rural Development Projects

1 -Manager of rural and agricultural development research group/APERDRI

2 -Vice president of APERDRI

(*-Corresponding Email: soltani.shohreh@gmail.com)

DOI: 10.22048/rdsj.2022.295505.1962